Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Dobré mravy v oblasti zajištění závazků se zaměřením na smluvní pokutu

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

Autor: Eliška Piklová

2012
V. ročník SVOČ

Obsah:

Úvodem **3**

I. Několik úvodních poznámek k základním pojmům **4**

1.1 Zajištění závazků 4

1.2 Dobré mravy a přiměřenost 4

1.3 Smluvní pokuta 5

1.4 Úrok z prodlení 7

1.5 Vztah smluvní pokuty a úroku z prodlení 8

II. Platná právní úprava a judikatura **9**

2.1 Dobré mravy a přiměřenost v platné právní úpravě 9

2.2 Dobré mravy a přiměřenost v judikatuře 10

III. Trendy a vývoj praxe a judikatury v oblasti přiměřenosti smluvní pokuty **12**

3.1 Obecný přístup judikatury a praxe 12

3.2 Některá základní kritéria hodnocení přiměřenosti smluvní pokuty 12

3.3 Některé problémy při rozhodování soudů o přiměřenosti smluvní pokuty 14

3.4 Aktuální rozhodovací činnost soudů o přiměřenosti smluvní pokuty 15

IV. Exkurs do obchodněprávní oblasti **18**

4.1 Rozdílné důsledky nepřiměřené výše 18

4.2 Moderace úroků z prodlení v rámci obchodněprávních vztahů 19

4.3 Rozhodování soudů o přiměřenosti úroků z prodlení v obchodněprávních vztazích 19

Závěrem **21**

Použité zdroje a prameny **22**

Úvodem

V rámci předkládané práce je učiněn pokus o shrnutí problematiky výkladu ***přiměřenosti*** a ***dobrých mravů*** v oblasti zajištění závazků, a to především s přihlédnutím ke ***smluvní pokutě***, neboť tento zajišťovací instrument je v souvislosti s těmito korektivy diskutován velmi často a dynamicky.

Vzhledem k tomu, že v úzké souvislosti s institutem smluvní pokuty je i ***institut úroku z prodlení***, je mu na následujících řádcích rovněž věnována dostatečná pozornost. Nelze totiž ignorovat skutečnost, že přiměřenost smluvní pokuty a její rozpor s dobrými mravy jsou často posuzovány právě s přihlédnutím k aktuální výši úroku z prodlení. Rovněž vzhledem k možnosti, že úrok z prodlení a smluvní pokuta mohou u jednoho závazku figurovat vedle sebe a vzájemně se nevylučují, je tento jejich vztah předmětem časté publikační činnosti a rozhodování soudů a tudíž objektivně ani nemůže být úrok z prodlení v této práci opominut jen z toho důvodu, že nejde o institut a priori označovaný jako zajišťovací.

Pozornost je věnována i ***obchodněprávním aspektům*** smluvní pokuty a úroku z prodlení, neboť specifická úprava a především možnost soudů moderovat výši smluvní pokuty je zcela zásadní pro konečný výsledek a úspěch stran v daném řízení. Pokud se totiž předmětný právní vztah bude řídit občanským zákoníkem, soud v občanském soudním řízení nebude mít k dispozici možnost moderace výše smluvní pokuty, ale jedinou jeho možností je v tomto případě nárok na smluvní pokutu vůbec nepřiznat, pokud bude její výše shledána jako odporující dobrým mravům. Naproti tomu, pokud se bude daný závazkový vztah řídit obchodním zákoníkem, má soud toto moderační právo k dispozici a oprávněný bude tudíž mít větší záruku úspěchu v přiznání nároku na zaplacení smluvní pokuty, i když někdy jen ve snížené, resp. moderované výši. Právě vzhledem k této skutečnosti a k omezené možnosti soudu v občanskoprávních sporech, v nichž se předmětné vztahy řídí občanským zákoníkem, je nutné již ve fázi uzavírání smluv věnovat zvýšenou pozornost přiměřenosti a otázce dobrých mravů.

Obsahem následujících řádků je pak především shrnutí hlavních trendů judikatorního výkladu pojmů ***dobré mravy*** a ***přiměřenost*** v oblasti zajištění závazků, resp. především smluvní pokuty, neboť právě v souvislosti s tímto zajišťovacím instrumentem vyvstává otázka aplikovatelnosti těchto pojmů nejčastěji.

I.
Několik poznámek k základním pojmům

1.1 Zajištění závazků

Oblast zajištění závazků v soukromém právu představuje celý ***systém záruk***, jimiž je mezi smluvními stranami zajišťována realizace subjektivních práv a povinností ze závazkových vztahů. Již samotná existence právní úpravy v této oblasti je v obecném smyslu jistou zárukou toho, že smluvní povinnost bude splněna řádně a včas. To je zajištěno především úpravou odpovědnosti, která nastupuje v případech nesplnění nebo vadného splnění dané povinnosti ze strany povinné osoby, přičemž rozhodující v této oblasti zůstává právo věřitele domáhat se splnění povinnosti oficiální cestou, tj. cestou státního donucení prostřednictvím soudu.

Existuje však systém dalších speciálních záruk, jejichž funkcí je posílit právní postavení věřitele a zajistit, že mu bude poskytnuto plnění, které je předmětem závazkového vztahu mezi jeho osobou a osobou dlužníka. Záleží na vůli stran, resp. na vůli věřitele, zda k zajištění závazkového vztahu dojde či nikoli, neboť toto ***zajištění se realizuje vznikem dalšího závazkového vztahu***, který je ve vztahu k zajišťovanému vztahu vztahem vedlejším, resp. akcesorickým.

Závazkový vztah může být zajištěn jak jedním, tak i několika zajišťovacími prostředky současně, přičemž hlavní význam těchto zajišťovacích instrumentů spočívá v tom, že ***věřiteli jsou poskytnuta určitá práva*** (nad rámec hlavního závazkového vztahu), vyplývající právě ze vztahu zajišťovacího. [(1)]

1.2 Dobré mravy a přiměřenost

Dobré mravy jsou pojmem tradičním, převzatým z římského práva. Praxe intuitivně chápe jejich význam, nicméně uspokojivé teorie o vymezení pojmu dobrých mravů v nauce chybí. Na dobré mravy je odkazováno napříč celou soukromoprávní úpravou a jsou jednou ze základních cest k zachování spravedlivých společenských a právních vztahů. Obecně je možné říci, že mravní aspekty soukromého práva zajišťují návaznost ***právního systému na systém morálky***. Tento vztah pak v praxi brání ryze formální interpretaci a aplikaci normativních právních aktů a rovněž je tak umožněno řešit různé situace zákonodárcem

[(1)] ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné II.* 5. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009. 552 s.

výslovně neupravené, neboť soukromé právo je a vždy bude muset být založeno na principu legální licence, tj. ***vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno***. Tím, že známe institut dobrých mravů, je umožněna právě ona návaznost práva na systém morálky a morálních pravidel a je tím vyloučeno možné riziko, že by některá lidská jednání zůstala právem zcela opominuta a neupravena. [(2)]V současném občanském zákoníku je hledisko dobrých mravů upraveno především v ***§ 3 odst. 1 in fine*** a ***§ 39***.

Přiměřenost je naproti tomu jednou ze základních zásad, která se objevuje a je proklamována v právu jako celku. Co se týče přiměřenosti v oblasti zajištění závazků, je nutné na ni nahlížet z pohledu posuzování souladu s dobrými mravy, neboť právě zjevná nepřiměřenost použití zajišťovacích institutů vzhledem k výši a charakteru zajištěné pohledávky může vést k tomu, že dotčený zajišťovací institut se dostane do rozporu s dobrými mravy.

V oblasti zajištění závazků se ***pojem přiměřenosti projevuje ve dvou základních souvislostech***. V prvním případě jde o to, zda peněžitá částka (např. v případě smluvní pokuty) či hodnota věci, s jejíž pomocí je závazek zajištěn (např. v případě zástavního či zadržovacího práva) je přiměřená výši, povaze či důležitosti závazku a zda tedy po této stránce není v rozporu s dobrými mravy. Ve druhém případě jde o již výše zmiňovanou možnost zajištění závazku pomocí několika zajišťovacích prostředků. Může se pak snadno stát, že nastane situace ***tzv. přezajištění závazku***, tj. že bude sjednáno více způsobů zajištění a za určitých okolností pak dojde k realizaci všech těchto prostředků současně, což v kombinaci s úrokem z prodlení (neboť většina sporů týkajících se přiměřenosti zajištění závazků se týká závazků peněžitých) pak může vytvořit stav, který bude ve zjevném nepoměru k výši a významu závazku a zajišťovací úkon pak bude kvalifikován jako příčící se dobrým mravům.

1.3 Smluvní pokuta

Smluvní pokuta je jedním ze zajišťovacích prostředků, který je v současném občanském zákoníku zakotven v ***§ 544***. Její podstatou je ***povinnost zaplatit určitou částku, kterou si strany sjednaly pro případ, že bude porušena smluvní povinnost***. Zákon nijak neomezuje okruh povinností, které je možno smluvní pokutou zajistit, tudíž předmětem zajištění se velmi často stávají jak povinnost plnit bez vad, na dohodnutém místě, v určité

[(2)] GRUS, Zdeněk. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. *Právní rozhledy*. 3/2004, s. 112.

jakosti, ale i povinnost splnit dluh řádně a včas, přičemž právě v tomto časovém hledisku se pak smluvní pokuta střetává s institutem úroku z prodlení, jak je podrobněji zmíněno dále.

Výše smluvní pokuty musí být ve smlouvě výslovně stanovena, anebo musí být alespoň jasně a srozumitelně stanoven způsob jejího určení ***(§ 544 odst. 2 ObčZ***). Způsobů, jak určit výši smluvní pokuty, je tedy hned několik. Jednak je možno její výši předem stanovit jakožto pevnou částku, anebo existuje i možnost vázat výslednou částku smluvní pokuty na okolnosti pro účastníky významné. Může se jednat např. o procentní podíl z hodnoty plnění anebo o vázanost výše smluvní pokuty na dobu, po kterou bude trvat stav porušení smluvní povinnosti (např. procentní částkou za každý započatý den či měsíc prodlení atp.).

Není tedy nutné, aby již v době uzavření smlouvy byla účastníkům známa výsledná výše smluvní pokuty, nicméně je nutné, aby již v tomto momentě, tj. v momentě uzavření smlouvy, ***byl dán nepochybný způsob zjištění její výše*** pro případ, že smluvní povinnost bude skutečně porušena. [(3)]

I když v souladu s ustálenou judikaturou je možné vázat výši smluvní pokuty na dobu, po kterou bude trvat stav porušení smluvní povinnosti, není následně možné, aby tímto způsobem byl uplatněný nárok na zaplacení smluvní pokuty vymezen též v žalobě a pojat do rozhodnutí soudu. [(4)] Žalobce je povinen ve fázi podání žaloby přesně určit, jaké částky se domáhá, a soud ve svém rozsudku rovněž musí rozhodnout o tom, že ze strany žalovaného má být uhrazena částka v určité výši.

O konkrétní výši ani přiměřenosti smluvní pokuty není zákonem stanoveno nic, nicméně (a to je hlavním předmětem a úkolem této práce) je nutné dovodit, že sjednaná výše smluvní pokuty musí být ***úměrná*** výši, významu a charakteru zajišťované pohledávky, neboť jinak se věřitel vystavuje riziku, že v případě eventuálního soudního sporu bude výše smluvní pokuty shledána jako nepřiměřená a příčící se dobrým mravům, což způsobí její absolutní neplatnost, a to bez dalšího.

Na okraj snad ještě několik zajímavých poznámek. Velmi častou chybou způsobující nikoliv nepřiměřenost smluvní pokuty, ale přímo její absolutní neplatnost, je sjednání povinnosti zaplatit smluvní pokutu pro případ, kdy jedna ze stran ***hrubě poruší smlouvu*** či ***poruší smlouvu***, nicméně dále již ve smlouvě není definováno, co se hrubým porušením smlouvy či porušením smlouvy vlastně rozumí. Podle současné rozhodovací praxe soudů jsou takováto ujednání považována za ***neplatná pro svou neurčitost***. Praxe prozatím setrvává na názoru, že povinnosti, na něž se vztahuje povinnost zaplatit smluvní pokutu, musí být

---

[(3)] ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné II.* 5. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009. 552 s.
[(4)] NS sp. zn. **23 Cdo 5280/2009**

uvedeny ve smlouvě tak, aby mohly být konkrétně identifikovány. Pokud tedy bude odkázáno pouze obecně na ***porušení smlouvy***, o platně sjednanou smluvní pokutu se jednat nebude. [(5)]

V akademických kruzích dosud není zcela vyřešen problém, zda je v našem platném právním řádu nepeněžitá smluvní pokuta vůbec přípustná. Pro její přípustnost svědčí zejména zásada smluvní autonomie vůle, proti její přípustnosti však na druhé straně směřuje skutečnost, že v obchodním i v občanském zákoníku zákonodárce používá ***výrazů „platit“ či „zaplatit“***. Tyto pojmy pak logicky ***evokují představu placení penězi***. Nicméně platit lze podle některých názorů i zbožím a argument svědčící pro nepřípustnost takto sjednané smluvní pokuty by v tomto ohledu nemohl sám o sobě obstát. [(6)] Nepeněžitá smluvní pokuta může spočívat např. v tom, že dlužník bude povinen dodat větší množství zboží, než bylo ujednáno pro případ, že by k porušení smluvní povinnosti nedošlo, anebo je zde možná i varianta propadnutí již zaplacené části zboží, pokud k takovéto částečné úhradě již došlo.

1.4 Úrok z prodlení

V případě, že nastane ze strany dlužníka prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel (samozřejmě vedle splnění základní a prvotní smluvní povinnosti) právo požadovat i úroky z prodlení ***(§ 517 odst. 2 ObčZ***).

Úrok z prodlení zákon, respektive prováděcí předpisy k občanskému zákoníku, přiznává věřiteli jakožto procentní sazbu z dlužné částky za rok. Úrok z prodlení má tedy ***vždy povahu opakujícího se plnění***, [(7)] přičemž tento výklad byl posvěcen i stanoviskem občanskoprávního kolegia a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR. [(8)]

V občanskoprávních vztazích si nelze dohodnout jinou než zákonnou výši úroků z prodlení, nicméně v obchodněprávních vztazích taková dohoda možná je. Meze zde spočívají pouze v přiměřenosti smluvní sazby úroků z prodlení, neboť při jejím překročení se smluvní strany vystavují riziku neplatnosti a následně i nevymahatelnosti úroků z prodlení, a to pro jejich nepřiměřenost a rozpor s dobrými mravy, neboť ***§ 39 občanského zákoníku se v tomto případě aplikuje i na vztahy jinak podléhající režimu obchodního zákoníku***.

---

(5) NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 3/2002, s. 116.
(6) NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 3/2002, s. 116.
(7) ČECH, Petr. Smluvní pokuta vs. úrok z prodlení. *Právní rádce*. Dostupný také z http://pravniradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni
(8) NS sp. zn. **Cpjn 202/2005**

1.5 Vztah smluvní pokuty a úroku z prodlení

Soudní praxe postupem času začala uvažovat nad vztahem smluvní pokuty a úroku z prodlení tak, že ***oba instituty plní odlišnou funkci*** a jejich současný výskyt v rámci jednoho závazkového vztahu a dokonce v rámci porušení týž smluvní povinnosti je možný. Na tomto místě možno uvést část rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, kde v odůvodnění bylo uvedeno následující: *„Na rozdíl od smluvní pokuty, která je samostatným nárokem a strany si ji musejí sjednat, je úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky (§ 121 odst. 3 o. z.) majetkovou sankcí stanovenou zákonem (§ 517 odst. 2 o. z.), kdy věřiteli přímo ze zákona vzniká nárok v případě prodlení dlužníka s placením peněžitého plnění na zaplacení úroku z prodlení ve výši stanovené prováděcím předpisem - nařízením vlády č. 142/1994 Sb...“.* [(9)]

Občanský zákoník jakožto takový se nijak nevyjadřuje ke vztahu těchto institutů a neupravuje tedy ani možnost či nemožnost jejich souběhu. Navíc v praxi se jedná o dvě zcela rozdílné sankce (pokud můžeme tyto instituty sankcemi nazývat) a ***není tudíž vyloučeno sjednání smluvní pokuty pro případ prodlení s plněním*** [(10)] a ani konečný důsledek této možnosti koexistence smluvní pokuty a úroku z prodlení (skutečnost, že totéž porušení povinnosti bude sankcionováno dvakrát) nemůže na této situaci nic změnit.

Nejvíce zřetelnou výhodou smluvní pokuty, alespoň pro účastníky závazkového vztahu, je fakt, že v občanskoprávních vztazích není přípustné sjednat jinou výši úroku z prodlení, než jaká plyne z ***§ 517 odst. 2 ObčZ*** ve spojení s vládním nařízením č. 142/1994 Sb. I když zákon sám explicitně nezakazuje, aby si účastníci mezi sebou smluvili odlišnou sazbu úroku z prodlení, je nutné to dovodit již ze samotné povahy tohoto zákonného ustanovení, jak uvádí i Nejvyšší soud ČR: *„Ustanovení § 517 odst. 2 věta za středníkem ObčZ účastníkům dohodu o jiné výši úroku z prodlení* ***výslovně nezakazuje****, nemožnost přijetí odchylné smluvní úpravy* ***však vyplývá z povahy*** *tohoto ustanovení. Uvádí-li se v něm, že výši úroku z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis, nenechává gramatický výklad tohoto ustanovení prostor pro úvahy, zda lze výši úroku z prodlení či poplatku z prodlení stanovit jinak, tedy ani dohodou účastníků...“* [(11)]

[(9)] NS sp. zn. **29 Cdo 2495/98**
[(10)] NS sp. zn. **33 Cdo 689/2008**
[(11)] NS sp. zn. **33 Odo 1117/2003**

II.
Platná právní úprava a judikatura

2.1 Dobré mravy a přiměřenost v platné právní úpravě

Hledisko dobrých mravů vyplývá především ze zákonného znění ***§ 3 odst. 1 ObčZ***, podle něhož *„výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy“*.

Je zřejmé, že právě v oblasti zajištění závazků a konkrétně pak u institutu smluvní pokuty a úroku z prodlení je toto hledisko velmi významné, neboť v důsledku obecné zásady smluvní svobody mohou být výše částek sloužících jako zajišťovací instrument sjednávány jako příliš vysoké či naprosto zjevně neúměrné povaze či důležitosti závazku. Rovněž kumulace zajišťovacích prostředků, která a priori není v drtivé většině případů vyloučena, může ve svém důsledku vést k tomu, že konečný souhrn povinností bude pro povinný subjekt neúnosný a nebude ani v nejmenším odpovídat mezím, které jsou v oblasti právních úkonů kladeny korektivem dobrých mravů.

Boni mores byly a jsou v naší doktríně i praxi zkoumány opakovaně, existuje o nich relativně četná starší i novější literatura. [(12)] Platný civilní kodex však ve své původní podobě nahradil tradiční pojem dobrých mravů pojmem ***„pravidla socialistického soužití“***. Dobré mravy se tak do našeho kodexu dostaly opětovně až velkou novelou č. 509/1991 Sb.

Pojem dobrých mravů se často velmi úzce překrývá či prostupuje s dalšími právními i mimoprávními kategoriemi a mnoho autorů pak vede tato skutečnost k tvrzením, že dobré mravy jsou např. totéž co ***objektivní dobrá víra*** atp. Je zjevné, že ne vždy je možné dát těmto názorům za pravdu, neboť např. objektivní dobrá víra je od dobrých mravů odlišná v tom, že se nejedná o obecný korektiv výkonu všech subjektivních práv a povinností, nýbrž o kritérium výkonu těch práv a povinností v situacích, kdy mezi dvěma či více subjekty existuje jistý hlubší vztah důvěry (typicky vztah ze smlouvy). Objektivní dobrá víra navíc není kritériem platnosti právních jednání, a proto již z tohoto prostého důvodu nemůže být smlouva prohlášena za neplatnou pro rozpor s objektivní dobrou vírou. Ovšem rozpor s dobrými mravy může neplatnost právního úkonu zapříčinit, což explicitně vyjadřuje i ***§ 39 ObčZ***, z něhož rovněž vyplývá, že se dokonce jedná o neplatnost absolutní a nikoli pouze

[(12)] TÉGL, Petr. O dobrých mravech. *Bulletin advokacie.* 7-8/2011, s. 32.

relativní, což samo o sobě nasvědčuje zvláštnímu vnímání dobrých mravů jakožto významného korektivu fungování smluvních závazkových vztahů.

Právní úkon ***contra bonos mores*** je tudíž na základě daného zákonného ustanovení neplatný bez dalšího, tj. bez ohledu na míru rozporu s dobrými mravy. V občanském zákoníku však najdeme i odlišné přístupy v hodnocení rozporu právního úkonu s dobrými mravy. Pro ilustraci např. přístup použitý v ***§ 630 ObčZ***, týkající se vrácení daru, který k naplnění hypotézy vyžaduje určitou ***zvýšenou míru intenzity rozporu***, neboť *„dárce se může domáhat vrácení daru, jestliže se obdarovaný chová k němu nebo členům jeho rodiny tak, že tím* ***hrubě porušuje dobré mravy***". Porušení dobrých mravů, jež by nevykazovalo prvky hrubosti, proto dárci právo domáhat se vrácení daru nezakládá. [(13)]

Snad již jen na okraj je vhodné na tomto místě zmínit i souvislost výkonu práva v rozporu s dobrými mravy s ***tzv. šikanózním výkonem práva***. Primární samozřejmě je, jak chápeme šikanu, přičemž pod tímto pojmem rozumíme ***zlovolné užití práva na škodu jiného bez vlastního prospěchu***. Bude-li proto dané subjektivní právo vykonáno sice nemravně, avšak zároveň za účelem dosažení vlastního prospěchu (např. dlužníkem nemravně vznesená námitka promlčení), nelze pak v takovém případě hovořit o šikaně, neboť význam vznesené námitky promlčení pro dlužníka je v tomto případě zřejmý. Nic to však nemění na skutečnosti, že k dané námitce nebude v průběhu řízení ze strany soudu přihlíženo, a to právě pro její rozpor s dobrými mravy.

2.2 Dobré mravy a přiměřenost v judikatuře

Z hlediska nakládání s mravními aspekty soukromého práva by soud měl v každém svém rozhodnutí jasně vyložit, co zákonodárce zakotvením odkazu na dobré mravy mínil a proč právě v konkrétním případě na uvedený případ dobré mravy aplikoval. Rovněž tak účastník řízení, pokud se dovolává dobrých mravů, by měl svou žalobu v tomto ohledu řádně ***zdůvodnit a specifikovat, v čem konkrétně spatřuje porušení dobrých mravů*** či z jakého pohledu se daná situace dobrým mravům příčí.

Někteří autoři shledávají v postupu soudů v této oblasti často rozdílné přístupy, z nichž první se ubírá cestou ***definování mravních aspektů***. Tento přístup dodnes převažuje zejména v rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu ČR, kdy jako příklad je možné uvést usnesení, které obsahovalo tuto právní větu: *„Právní úkon se příčí dobrým mravům, pokud nerespektuje některou ze souhrnu společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji*

[(13)] TÉGL, Petr. O dobrých mravech. *Bulletin advokacie.* 7-8/2011, s. 32.

osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních“. [14]

Tato definice bere za svůj podklad mimo jiné i ***veřejné mínění***, což může evokovat závěry, že morálka a dobré mravy jsou odrazem veřejného mínění. Nepochybně bychom pak museli dojít k závěru, že vše, co je v souladu s veřejným míněním, je slušné, resp. je v souladu s právem. Pozice soudců by se tak do značné míry relativizovala, neboť i když je názor společnosti z pohledu práva a spravedlnosti velmi důležitý, nelze bez dalšího říci, že co je v souladu s názorem většiny společnosti, je rovněž i v souladu s dobrými mravy a tudíž po právu.

Z obavy z tohoto přístupu je proto preferován spíše přístup druhý, a sice soudní praxi, která se snaží ***naplnit obsah dobrých mravů prostřednictvím konkrétního případu***. Soudce zcela srozumitelně a jasně popíše sporný skutkový děj na základě výsledků dokazování a následně konstatuje, proč takové jednání bylo či nebylo v rozporu s dobrými mravy. [15]

V bohaté míře se však k otázce dobrých mravů vyslovuje i Ústavní soud ČR, přičemž jedna z nejčastěji citovaných definic korektivu dobrých mravů pochází právě z pera ústavních soudců, a sice: *„…dobré mravy jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a času, musí být* ***posuzován z hlediska konkrétního případu*** *také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu.“* [16]

---

[14] NS sp. zn. **30 Cdo 1842/2000**
[15] GRUS, Zdeněk. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. *Právní rozhledy*. 3/2004, s. 112.
[16] Ústavní soud ČR sp. zn. **II. ÚS 249/97**

III.
Trendy a vývoj praxe a judikatury v oblasti přiměřenosti smluvní pokuty

3.1 Obecný přístup judikatury a praxe

Hlediska, na jejichž základě soudy v občanském soudním řízení posuzují přiměřenost smluvní a pokuty v důsledku toho pak její soulad s dobrými mravy, jsou v daném případě velmi podstatná, neboť pokud se spor smluvních stran dostane do fáze řízení před soudem, je právě úkolem judikatury, aby se vypořádala s argumenty rozhodnými pro konkrétní situaci a posoudila, zda v daném případě výše smluvní pokuty je či přiměřená.

Podstatným soudním rozhodnutím, které z obecného hlediska řeší postup soudů při posuzování přiměřenosti smluvní pokuty je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, v němž se mimo jiné uvádí: *„Při zkoumání platnosti ujednání o smluvní pokutě z hlediska dobrých mravů je nutno uvážit* ***funkce*** *smluvní pokuty (preventivní, uhrazovací a sankční). V souvislosti s výší smluvní pokuty je třeba, aby pokuta zahrnovala všechny škody, které lze rozumně v daném konkrétním vztahu s porušením určité povinnosti očekávat, musí mít dostatečnou, nikoli však přemrštěnou,* ***pobídkovou výši****. Přiměřenost výše smluvní pokuty je třeba posoudit s přihlédnutím k celkovým okolnostem úkonu, jeho pohnutkám a účelu, který sledoval. V úvahu je třeba rovněž vzít výši zajištěné částky, z níž lze také usoudit na nepřiměřenost smluvní pokuty s ohledem na vzájemný poměr původní a sankční povinnosti.“* [(17)]

3.2 Některá základní kritéria hodnocení přiměřenosti smluvní pokuty

Ani u peněžitých plnění nelze přiměřenost stanovit např. určitým univerzálním procentem z plnění vyjádřeného v penězích. Důvod k tomu je prostý - v takovém případě by totiž nemusela být v dostatečné míře zohledněna intenzita zájmu na řádném a včasném splnění závazku, neboť u plnění s nízkým peněžním vyjádřením by smluvní pokuta ani neplnila svou preventivní funkci, neboť by procentní podíl z plnění dosahoval ve svém důsledku pouze zanedbatelných částek. Je proto zapotřebí posuzovat ***absolutní výši*** smluvní pokuty a její ***procentní vyjádření*** jednak každé zvlášť a současně obě ve vzájemné souvislosti.

[(17)] NS sp. zn. **33 Cdo 2776/2008**

Postupem času se v praxi ustálila určitá základní kritéria, na jejichž základě je možno dospět k závěru o přiměřenosti smluvní pokuty a jejím souladu, či naopak o její kolizi s dobrými mravy.

Hlavním z těchto kritérií je ***hodnota a význam chráněného zájmu***. Bude nutno vždy posuzovat obě dvě složky, a to jednak ***hodnotu*** chráněného zájmu (typicky výši peněžitého plnění, se kterým je dlužník v prodlení), a jednak ***význam*** chráněného zájmu. Posouzení hodnoty chráněného zájmu obvykle nebývá příliš problematické a v krajních případech je rovněž možné se uchýlit k vypracování znaleckého posudku. Nicméně při posuzování významu chráněného zájmu bude obvykle objektivně stanovitelných záchytných bodů méně a více budou do popředí vystupovat prvky subjektivní. Obvykle bude hranice přiměřenosti smluvní pokuty vyšší, pokud je v závazkovém vztahu zdůrazněn například časový, kvalitativní či jiný obdobný aspekt, který smluvní pokuta zajišťuje a který je v daném případě porušen. Například se může jednat o situaci, kdy kupující bezpodmínečně trvá na tom, aby zboží bylo dodáno přesně v určitý den, neboť pozdější dodávka by pro něho ztrácela smysl. Jiným takto akcentovaným aspektem může být např. zájem na zachování dobré pověsti. [(18)]

Reciprocita smluvní pokuty je dalším kritériem, které může v praxi být nápomocné k určení přiměřenosti či nepřiměřenosti smluvní pokuty. Podstatné zde může být zejména to, zda ve smlouvě byly smluvní pokuty stanoveny recipročně pro obě smluvní strany, a to navíc ve stejné či přibližně stejné výši, anebo naopak byla smluvní pokuta stanovena pouze ve prospěch jedné smluvní strany. Může tak nastat situace, která by soudem byla posouzena jako odporující dobrým mravům, a to např. v případě, kdy by vysokými smluvními pokutami byla zajištěna práva pouze jedné smluvní strany a práva druhé smluvní strany nebyla zajištěna buďto vůbec, či pouze smluvními pokutami v zanedbatelné výši.

Druh zajišťované povinnosti může rovněž velmi dobře splnit úlohu hodnotícího kritéria v této oblasti, a to především z toho hlediska, zda se jedná o povinnost peněžitou nebo nepeněžitou. Mnohem snazší je rozhodování soudu o přiměřenosti výše smluvní pokuty při porušení povinnosti s plněním peněžitého závazku. Naopak značnou složitost pak vykazuje posuzování přiměřenosti smluvní pokuty zajišťující porušení povinnosti ze závazku nepeněžitého. V případě nesplnění peněžitých povinností se věřitel sice může dostat do obtížné finanční situace, nicméně tento stav lze dočasně překlenout např. půjčkami. Dojde-li však k porušení povinností nepeněžitého charakteru, které jsou jinými způsoby plnění nezastupitelné, může mít takové porušení smluvní povinnosti pro věřitele zcela fatální

[(18)] NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 3/2002, s. 116.

následky. Proto může být hranice přiměřenosti tím vyšší, čím je přijatá povinnost zajišťovaná smluvní pokutou méně zastupitelná a více jedinečná. [19]

Dalším z možných rozhodujících kritérií ohledně rozhodování o přiměřenosti či nepřiměřenosti smluvní pokuty je ***možnost požadovat vedle smluvní pokuty ještě náhradu škody***. V daném případě je rozhodující skutečnost, zda je věřitel oprávněn domáhat se vedle smluvní pokuty rovněž i náhrady škody, a pokud ano, pak v jakém rozsahu a za jakých podmínek. Ve smlouvách bývá toto věřitelovo oprávnění většinou formulováno výrazy jako např. „zaplacením smluvní pokuty není právo na náhradu škody dotčeno“ či „ostatní zákonné nároky věřitele nejsou těmito ustanoveními dotčeny“, atp. Je pak více než zřejmé, že soud nebude ve většině případů ochoten uznat vysokou smluvní pokutu, pokud je věřitel oprávněn požadovat na dlužníkovi i náhradu škody a tato částka mu již byla dlužníkem uhrazena. Majetková a hospodářská výhoda pro věřitele je zde na první pohled zřejmá a nelze říci, že by bylo možno ji a priori považovat za přiměřenou a sjednanou v souladu s dobrými mravy.

Kritérií, na jejichž základě soudy hodnotí přiměřenost výše smluvní pokuty a její soulad s dobrými mravy je v této oblasti mnohem více, nicméně výše zmíněné úrovně hodnocení představují základ pro obecné nastínění současného postupu a uvažování soudů.

3.3 Některé problémy při rozhodování soudů o přiměřenosti smluvní pokuty

Ač se to může zdát poněkud zvláštní, problém nesouladu s dobrými mravy může nastat rovněž při sjednání ***nepřiměřeně nízké*** smluvní pokuty. Jde o případy, kdy smluvní pokuta byla sjednána v nepřiměřeně nízké výši a současně je i vyloučeno právo na náhradu škody. Soud v takovém případě může dospět k rozhodnutí, že takovéto smluvní ujednání ***obchází zákon*** ve smyslu ***§ 39 ObčZ*** a je tudíž absolutně neplatné. [20] Věřiteli by pak příslušelo právo domáhat se náhrady škody ve standardní podobě a v běžném režimu tohoto nároku.

Problém se může objevit i ve vztahu k určení ***maximální výše*** či ***časovému ohraničení*** smluvní pokuty, aby tato nemohla narůstat donekonečna (pokud by například její výše byla stanovena procentním způsobem). Zde však mohou kolidovat dva rozdílné názory na praktický dopad této časové neohraničenosti a neomezeného narůstání smluvní pokuty. První z nich spočívá v argumentu, že skutečnost vysoké smluvní pokuty, která je způsobena pouze délkou prodlení dlužníka s plněním, není možné považovat za nepřiměřenost či rozpor

---

[19] NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 3/2002, s. 116.
[20] NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 3/2002, s. 116.

s dobrými mravy, neboť ***věřitel nemůže být znevýhodňován za to, že dlužník dlouhodobě neplní své závazky.*** V obdobném případě rozhodoval již v minulosti i Nejvyšší soud ČR, který ve svém rozhodnutí výslovně uvedl, že: *„…na nepřiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat z její celkové výše, je-li důsledkem dlouhodobého prodlení a s tím spojeným navyšováním o jinak přiměřenou „denní sazbu“ smluvní pokuty.“* [(21)] Na druhé straně v odborné sféře existuje i názor, že ***takto donekonečna narůstající smluvní pokuta se může stát nepřiměřenou***. [(22)] Podle platné právní úpravy však nemusí být smluvní pokuta nijak ohraničena, a to ani časově, ani žádnou konkrétní částkou. Takový požadavek není explicitně stanoven v žádném právním předpisu a nic takového nelze dovodit ani z žádného konkrétního zákonného ustanovení.

Problém s posuzováním přiměřenosti smluvní pokuty a jejího souladu s dobrými mravy může vzniknout také při ***porušení několika smluvních povinností stanovených v jedné a téže smlouvě***. Nastává pak problém, zda se přiměřenost smluvní pokuty a její soulad s dobrými mravy bude posuzovat zvlášť vzhledem ke každému jednotlivému porušení, anebo bude na všechna dílčí porušení pohlíženo jako na jeden celek. V tomto případě je nutné vycházet ze zavedeného usu, a sice že smluvní pokutu nelze sjednat pro pouhé „porušení“ smlouvy, ale vždy je nutno určit, která konkrétní povinnost musí být porušena, aby nárok na smluvní pokutu vznikl. Z tohoto přístupu pak logicky vyplývá, že ***i k několika porušením různých smluvních povinností bude přihlíženo jednotlivě, smluvní pokuta bude věřitelem účtována zvlášť a přiměřenost smluvní pokuty bude rovněž nutno posuzovat zvlášť, tedy vzhledem ke každému jednotlivému porušení.*** Za daného přístupu pak může nastat i situace, soud v případě jednoho porušení smluvní povinnosti uzná smluvní pokutu za přiměřenou a sjednanou v souladu s dobrými mravy, přičemž v druhém případě tomu bude naopak, a to i když budou porušeny povinnosti vyplývající z jedné a téže smlouvy.

3.4 Aktuální rozhodovací činnost soudů o přiměřenosti smluvní pokuty

Během posledního desetiletí se soudy začaly ve své rozhodovací činnosti obracet spíše směrem více sociálně orientovaným a ze strany justice tak začal být odmítán dosud téměř

[(21)] NS sp. zn. **33 Cdo 3368/2008**: *„I smluvní pokutu sjednanou ve formě úroku převyšujícího i několikanásobně 100% zajištěné pohledávky ročně lze – právě s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu – považovat za přiměřenou a tudíž v souladu s dobrými mravy. Na nepřiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat z její celkové výše, je-li důsledkem dlouhodobého prodlení a s tím spojeným navyšováním o jinak přiměřenou „denní sazbu“ smluvní pokuty.* ***Opačný závěr je nepřijatelný, neboť by ve svých důsledcích zvýhodňoval dlužníka (čím déle by dlužník své povinnosti neplnil, tím více by byl zvýhodněn při posuzování případné nepřiměřenosti výše smluvní pokuty) a znamenal by zpochybnění funkcí, které má smluvní pokuta plnit.*** *“*

[(22)] NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 3/2002, s. 116.

jednoznačně přijímaný závěr, že smluvní pokuta je sjednána dobrovolně, což již samo o sobě je zárukou zachování dobrých mravů. Soudy nyní začaly více dbát na přiměřenou výši smluvní pokuty, a to vzhledem ke konkrétním okolnostem dané kauzy. Tyto tendence se výrazně projevují i v novější judikatuře Nejvyššího soudu ČR. [(23)]

I když se judikatura v dané oblasti postupně ustaluje, přece jen jsou stále patrny určité posuny. Významnou skutečností pro danou problematiku je, že soudy se v současné době pokoušejí ***striktně bránit paušalizaci*** a skutečně přihlížet k jednotlivým aspektům konkrétní kauzy. Nicméně určitá zobecnění jsou i v takto diferencovaných případech nutná, neboť jak jinak by mohlo dojít ke sjednocování a ustalování judikatury, než nastavením hranic, v jejichž mezích by se soudy při své rozhodovací činnosti – samozřejmě s přihlédnutím ke všem specifikům a konkrétnostem – měly pohybovat.

Častým vodítkem, které je judikaturou přijímáno jako určité měřítko přiměřenosti smluvní pokuty, je ***výše zákonných úroků z prodlení***, jak je stanovena v nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v němž je určena výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení ve vztazích řídících se občanským zákoníkem. Právě ***výrazný nepoměr mezi těmito následky prodlení a smluvní pokutou může významně naznačovat nepřiměřenost celkové sankce***, kterou ve svém souhrnu dlužník bude povinen za porušení smluvní povinnosti uhradit. S tímto vodítkem Nejvyšší soud ČR operoval i při formulaci rozhodnutí ze dne 27. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 236/2005, týkající se smluvní pokuty sjednané ve smlouvě o úvěru, kdy posuzoval adekvátnost výše smluvní pokuty vzhledem k běžné úrokové míře u bankovních úvěrů. [(24)]

Významným mezníkem v posuzování přiměřenosti smluvní pokuty je i ***vzájemný poměr původní a sankční povinnosti***. Je třeba zkoumat výši a význam pohledávky, která je takto smluvní pokutou zajištěna. Jinak je tedy nutno pohlížet na smluvní pokutu ve výši 1.000,- Kč za každý den prodlení, pokud jde o vyklizení bytu nájemcem v případě, kdy

---

[(23)] NS sp. zn. **33 Cdo 1682/2007**, kde je shrnuto dosavadní vývoj nazírání na přiměřenost smluvní pokuty a stěžejní právní věta zní: *„Při zkoumání platnosti ujednání o smluvní pokutě z hlediska dobrých mravů je nutno uvážit funkce smluvní pokuty (tj. funkci preventivní, uhrazovací a sankční). V souvislosti s výší smluvní pokuty je třeba, aby pokuta zahrnovala všechny škody, které lze rozumně v daném konkrétním vztahu s porušením určité povinnosti očekávat, musí mít dostatečnou, nikoliv však přemrštěnou pobídkovou výši. Přiměřenost výše smluvní pokuty je třeba posoudit s přihlédnutím k celkovým okolnostem úkonu, jeho pohnutkám a účelu, který sledoval. V úvahu je třeba rovněž vzít výši zajištěné částky, z níž lze také usoudit na nepřiměřenost smluvní pokuty s ohledem na vzájemný poměr původní a sankční povinnosti."*

[(24)] NS sp. zn. **33 Odo 236/2005**: *„Nepřiměřená a tedy odporující dobrým mravům je (zpravidla) pouze taková výše úroků,* ***která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou****. Toliko konkrétní zjištění, zda a kolikanásobně převyšuje dohodnutá výše úroků horní hranici obvyklé úrokové míry u úvěrů poskytovaných bankami, dovoluje učinit závěr, zda výše úroků přesahuje obvyklou úrokovou míru podstatným způsobem. Teprve stav, kdy tomu tak je, odůvodňuje závěr, že jde o ujednání, které je neplatné pro rozpor s dobrými mravy."*

měsíční nájemné činí 80.000,- Kč, anebo v případě, kdy činí 8.000,- Kč.

Nutné je rovněž rozlišovat i ***důležitost či závažnost povinností, jejichž plnění je zajištěno smluvní pokutou***. Situace, kdy je smluvní pokuta sjednána např. pro případ prodlení s vyklizením bytu po ukončení nájmu (což je možné označit jako porušení důležité povinnosti ze strany nájemce), bude rozhodně posuzována odlišně od situace, kdy je smluvní pokutou zajištěna např. ohlašovací povinnost nájemce týkající se drobných vad v bytě. Význam a důležitost těchto povinností jsou rozdílné již na první pohled.

Jedná-li se o smluvní pokutu, jejíž výše je stanovena procentní sazbou, dá se říci, že se v posledním desetiletí ustálila určitá hranice, při níž je přiměřenost ještě zachována. Judikaturou je víceméně přijímán názor, že ***smluvní pokuta ve výši 1% denně z dlužné částky je již na hranici*** ujednání, které by bylo platné a tudíž přiměřené a v souladu s dobrými mravy. Nicméně neustále je třeba mít na paměti, že nelze nijak paušalizovat hranici či přípustnou výši smluvní pokuty či se snad dokonce striktně držet zavedeného usu bez toho aniž bychom přihlíželi ke všem ostatním okolnostem a kritériím, která byla zmiňována výše.

V posledních letech se navíc začínají ojediněle objevovat i rozhodnutí, v nichž ***i smluvní pokuta sjednaná hluboko pod hranicí 1% denně je posouzena jako nepřiměřená*** a odporující dobrým mravům, a to právě z důvodu jiných okolností, které jsou ve svém důsledku významné pro konečnou výši sankce, kterou (v souhrnu s ostatními zajišťovacími prostředky) musí dlužník zaplatit či jiným způsobem splnit. Příkladem může být rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, které se týká problému ***tzv. přezajištění závazku*** (který již byl výše okrajově zmíněn). Fakt tohoto přezajištění nesou civilní soudy poměrně nelibě a z jejich strany je soustavně konstatováno, že tímto způsobem může snadno vzniknout bezdůvodný nepoměr mezi právy a povinnostmi smluvních stran. Typicky se to stává například při sjednávání spotřebitelských smluv, kdy je vše nastaveno ve prospěch jedné strany (dodavatele). V daném případě byla soudem konstatována neplatnost ujednání o smluvní pokutě, která měla relativně přijatelnou výši, a to 0,58 % z dlužné částky denně. Zde však byl ***daný závazek navíc zajištěn zástavním právem k nemovitosti***, čímž se podle názoru soudu ***stala míra zajištění daného závazku ve svém souhrnu zjevně nepřiměřenou.*** [(25)] Uvedené rozhodnutí tak jen potvrzuje soudy výrazně proklamovaný závěr, že paušalizace v oblasti přiměřenosti a zajištění závazků není až do důsledků možná, i když samozřejmě bez určité míry sjednocení rozhodovacích postupů se obejít nelze.

[(25)] NS sp. zn. **26 Odo 371/2006**

IV.
Exkurs do obchodněprávní oblasti

4.1 Rozdílné důsledky nepřiměřené výše

I přesto, že se předkládaná práce zabývá v převážném rozsahu pouze občanskoprávní dimenzí smluvní pokuty, není možné se zcela vyhnout některým důležitým aspektům úpravy smluvní pokuty a úroku z prodlení v rámci obchodního práva, neboť soukromé právo jako celek nelze s čistým svědomím rozdělit na relativně samostatná odvětví, v nichž by bylo možno ignorovat mnohé vzájemné přesahy.

Zřejmě nejvíce patrným rozdílem mezi úpravou smluvní pokuty v občanském a obchodním právu je ***možnost soudu podle jeho úvahy moderovat výši smluvní pokuty***. Zatímco ve vztazích řídících se občanským zákoníkem soud v případě, že shledá nepřiměřenost výše smluvní pokuty či její rozpor s dobrými mravy, nemá prakticky jinou možnost než prohlásit dané ujednání za neplatné, v obchodněprávních vztazích může soud míru smluvní pokuty snížit, a to tak, aby její výsledná výše odpovídala míře přiměřené danému případu a daným okolnostem. Tematika moderace smluvní pokuty je však sama o sobě oblastí dosti rozsáhlou, která by výrazně přesáhla zaměření i kapacitu této práce, a tudíž ji tedy jen pro úplnost a stručněji shrneme.

U smluvní pokuty v režimu občanského zákoníku platí, že soud není oprávněn žádným způsobem moderovat výši smluvní pokuty, a to ani tak, že by ji v části přiznal a v další její části zamítl, přičemž tento názor byl důrazně vysloven v rozhodnutí Nejvyššího soudu, v němž se praví: *„Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle § 39 občanského zákoníku posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy* ***toliko jako platné či neplatné, tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen ve výši přesahující rámec dobrých mravů****, může být obdobně i výkon práva na smluvní pokutu podle § 3 odst. 1 ObčZ pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy."* [(26)]

Z hlediska základních zásad soukromého práva, a to především zásady smluvní volnosti (která v obchodněprávních vztazích existuje i při sjednávání výše smluvní pokuty) je však rozumné obecně prosazovat ***tendenci, aby moderační právo nebylo soudy využíváno v případech, kdy se smluvní pokuta soudu pouze zdá být nepřiměřenou***. V takových případech by tak snadno docházelo ke zbytečným zásahům do zásady smluvní volnosti. Moderační právo soudu by tak mělo být těmito orgány využíváno spíše ***vzácněji***,

[(26)] NS sp. zn. **26 Odo 371/2006**

a to v případech, kdy je výše smluvní pokuty zcela zjevně nepřiměřená.[27] V daném případě je tudíž na místě spíše skeptičtější výklad, v němž je daná problematika nahlížena restriktivně.

4.2 Moderace úroků z prodlení v rámci obchodněprávních vztahů

V případě, že si strany ve vzájemném vztahu mezi sebou sjednají nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu, nemá toto ujednání za následek neplatnost daného smluvního ustanovení, ale zakládá pouze ***právo soudů takto stanovenou výši smluvní pokuty snížit*** (moderovat).

Odlišná je však situace v případě úroků z prodlení. Zatímco v občanskoprávních vztazích si nelze dohodnout jinou než zákonnou výši úroků z prodlení, v obchodněprávních vztazích taková dohoda možná je. Limitace je dána pouze přiměřeností jinak sjednané sazby úroků z prodlení tak, aby nebyla označena za neplatnou, resp. nevymahatelnou. V otázce úroků z prodlení však neplatí totéž, co bylo výše uvedeno u moderačního práva soudu ohledně výše smluvní pokuty. Soudy v tomto případě ***nesmějí přikročit k moderaci nepřiměřeně vysoké sazby úroku z prodlení***, a to ani tak, že by jako nepřiměřenou či odporující dobrým mravům posoudily pouze část celkové sumy úroků z prodlení. [28] Pokud tedy mezi stranami dojde ke sjednání nepřiměřeně vysokého úroku z prodlení, bude jeho důsledkem vždy neplatnost celého takového ujednání, a to bez možnosti soudu do daného stavu jakkoli jinak zasahovat.

4.3 Rozhodování soudů o přiměřenosti úroků z prodlení v obchodněprávních vztazích

Jako modelový případ ke stručnému shrnutí této problematiky je možné uvést nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 728/10 z 14. 7. 2010. Podstatou ústavní stížnosti, na jejímž základě bylo rozhodováno, se stala otázka, ***zda sjednaná výše úroku z prodlení ve výši 0,5% denně (v souhrnu 180% ročně), je či není lichvářská***. Tedy šlo vlastně o otázku, zda je toto ujednání neplatné z hlediska ustanovení § 39 občanského zákoníku, a sice pro rozpor s dobrými mravy.

Ústavní soud v této souvislosti poukázal i na judikát Nejvyššího soudu 21 Cdo

---

[27] NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 3/2002, s. 116.

[28] Potvrzuje to např. NS sp. zn. **32 Odo 1022/2004**: *"Úvahy o tom, že by byl odůvodněn vyšší úrok než obvyklý a že by sjednání úroku z prodlení bylo neplatné jen ve zbývající části, jsou bezpředmětné s ohledem na judikaturu, dle níž v daném případě stíhá neplatnost dle § 39 obč. zák. pro rozpor s dobrými mravy celý úkon, nikoli pouze jeho část."*

1484/2004, zejména na tu část jeho právní věty, v níž se uvádí, že *„obecně uznávaným pravidlům chování a vzájemným vztahům mezi lidmi a mravním principům společenského řádu neodpovídá, aby dlužník poskytoval věřiteli nepřiměřené nebo dokonce lichvářské úroky.“* Za takové (a tedy odporující dobrým mravům) pak Nejvyšší soud označil úroky sjednané ve výši, která podstatně přesahuje úrokovou míru obvyklou v době jejich sjednání, stanovenou zejména ***s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček***.

Ústavní soud v tomto nálezu setrval na svém již dříve judikovaném názoru, a sice že sjednání úroků z prodlení (jako sankčních a motivačních mechanismů) je samozřejmě možné a zákonné, nicméně že jejich výše nemůže být bezbřehá. Vždy je třeba vše vázat na okolnosti konkrétního případu a ***zkoumat, zda výše úroků nemá spíše charakter šikanózní, nežli motivační.*** V projednávané věci se jednalo právě o tento charakter úroků z prodlení, tedy o úroky sjednané ve výši, která byla vůči dlužníkovi zcela zjevně šikanózní a nepřiměřená. ***Věřiteli tak bylo přiznáno tolik, kolik by nikdy nemohl získat, kdyby vymáhanou částku uložil u kterékoli banky***. Rovněž si nelze představit ani žádnou jinou investici nebo žádný jiný nástroj, které by nabízely či slibovaly obdobný zisk.

Závěrem

Předkládaná práce si neklade za cíl zcela vyčerpat okruhy problematiky přiměřenosti smluvní pokuty a úroků z prodlení, neboť se jedná o oblast tak rozsáhlou a bohatou na přesahy do mnoha dalších právních oblastí, a to ať už v rovině teoretické anebo praktické, že by to byl cíl zcela nereálný.

V předchozích odstavcích je učiněn pokus o shrnutí hlavních aspektů přiměřenosti smluvní pokuty a úroku z prodlení, a to tak, jak jsou aplikovány v soudní rozhodovací praxi. Na judikaturu vyšších soudů je kladen poměrně velký důraz, neboť je zjevné, že právě v oblasti problematiky dobrých mravů a přiměřenosti leží hlavní a nejdůležitější úloha právě na soudech a jejich výkladu a aplikaci daných zákonných ustanovení.

Především několikráte zdůrazňovaná nutnost ***individualizace a striktního odmítání paušalizace*** hranic či mezí výše částek smluvních pokut či úroků z prodlení brání tomu, aby byla jakkoli závazně stanovena či doporučována některá z možných řešení, anebo aby byl upřednostňován určitý předpisově daný postup. Pokud jde o otázku přiměřenosti a dobrých mravů, tedy o právní kategorie velice obecné a těžko uchopitelné jak teorií, tak i praxí, je jejich posuzování v co nejširším kontextu a s co nejbedlivějším zvažováním všech konkrétních okolností více než na místě.

Těžiště předkládané práce tak z výše uvedených důvodů spočívá v ***nastínění přístupu soudů a právní praxe k problematice přiměřenosti a dobrých mravů v oblasti zajištění závazků***, resp. především smluvní pokuty, a to zejména co se týče vztahů podléhajících režimu občanského zákoníku.

Použité zdroje a prameny

ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné II.* 5. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009. 552 s.

ŠVESTKA, Jiří, a kol. *Občanský zákoník I, II.* 2. vyd. . Praha : C. H. Beck, 2009.

GRUS, Zdeněk. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. *Právní rozhledy*. 3/2004, s. 112.

NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 3/2002, s. 116.

TÉGL, Petr. O dobrých mravech. *Bulletin advokacie.* 7-8/2011, s. 32.

ČECH, Petr. Smluvní pokuta vs. úrok z prodlení. *Právní rádce*. Dostupný také z http://pravniradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni

BUBELOVÁ, Kamila. Dobré mravy v judikatuře Ústavní soudu ČR. *Právní fórum*. 1/2010, s. 1.

SPÁČIL, Jiří. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. *Právní rozhledy*. 18/2004, s. 664.

RUBEŠ, Pavel. Dobré mravy v rukou soudců. *Právní fórum*. 9/2006, s. 310.

ALEXANDER, Juraj. Ke smluvní volnosti v otázce úroků z prodlení. *Právní rozhledy*. 2/2006, s. 69.

Zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník

http://www.nsoud.cz/

http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx